

Intervjustudie om åtgärder vid dammar

Dammägare och närboende vid 19 dammar har tillfrågats om vad de anser om genomförda eller planerade åtgärder

Länsstyrelsen
Örebro län

Studien är gjord inom projektet LIFE IP Rich Waters, med stöd av EU:s LIFE-program och Havs- och vattenmyndigheten.

Länsstyrelsen – en samlande kraft

Sverige är indelat i 21 län och varje län har en länsstyrelse och en landshövding. Länsstyrelsen är regeringens ombud i länet och ska både förverkliga den nationella politiken och samtidigt ta hänsyn till regionala förhållanden och förutsättningar. Länsstyrelsen är alltså en viktig länk mellan länets kommuner och dess invånare å ena sidan och regeringen, riksdagen och de centrala myndigheterna å den andra sidan.

Titel: Intervjustudie om åtgärder vid dammar

Utgivare: Länsstyrelsen i Örebro län

Författare: Britt Sjöqvist och Daniel Bergdahl

Ansvarig intervjuer: Britt Sjöqvist

Kontaktperson: Britt Sjöqvist och Daniel Bergdahl

Publikationsnummer: 2018:8

Bilder: Länsstyrelsen

Bild framsida: Vattenspegel/damm som ersatts av ett naturligt vattendrag (Motala ströms vattensystem)

Ansvar för innehållet i denna rapport ligger helt och hållet på Länsstyrelsen. Innehållet återspeglar inte Europeiska unionens officiella hållning.

Förord

Länets vattendrag är generellt påverkade av uppdamning, rensning från sten och annan vad vi kallar för fysisk påverkan. Det är en stor brist på naturliga forsar i länet. För att kunna få tillbaka en del av den biologisk mångfald som försvunnit görs vattenvårdsåtgärder. Länsstyrelsen har som uppdrag att arbeta för ett hållbart samhälle. En bärande del i det arbetet är att vi verkar för att miljömålen ska uppfyllas, som målet om Levande sjöar och vattendrag.

Vattenvårdsåtgärder kan medföra en förändring av landskapsbilden, speciellt när en vattenspegel ersätts av en forssträcka. Dammar kan också ha ett kulturhistoriskt värde. De kan i vissa fall också klassificeras som fornlämningar. Detta gör att vattenvårdsåtgärder kan vara kontroversiella och ställa uppfattningar och intressen mot varandra.

Målsättningen med den här enkätstudien har varit att få en tydligare bild av omfattningen och problematiken kring vattenvårdsåtgärder särskilt med hänsyn till dammar. Länsstyrelsens inriktning är att arbeta med sammanvägda bedömningar med hänsyn till olika intressen. Intervjustudien har gett mycket värdefull information, som vi ser kommer att kunna vara till stöd vid genomförande av framtida vattenvårdsprojekt.

Denna rapport är genomförd som en del i LIFE IP projektet RICH WATERS.

Februari 2018

Peder Eriksson

Enhetschef, Vatten och Naturmiljö
Länsstyrelsen i Örebro län

Sammanfattning

I Sverige finns många dammar vid sjöar och vattendrag och Bergslagen är ett av landets mest dammtäta områden. Ungefär hälften av länets dammar används idag som regleringsdammars eller verksdammars för vattenkraft. Resten har inte längre någon pågående aktiv verksamhet.

Dammarna skapar som regel vandringshinder för vattenlevande organismer och dämmer in forssträckor, vilket har lett till en minskad biologisk mångfald och minskade eller utslagna fiskpopulationer. Dammars har dock andra sidor än deras påverkan naturen. De utgör många gånger kvarlämningar från äldre verksamheter, och genom det vittnar de om samhällsutvecklingen. De kan utgöra värdefulla kulturmiljöer. Dammars skapar också vattenspeglar, som när en damm öppnas upp eller tas bort ersätts av en forssträcka. Det kan innebära en påtaglig förändring av landskapsbilden.

För att få tillbaka biologisk mångfald och en naturlig fiskproduktion finns idag statsbidrag att söka för vattenvårdsåtgärder. Det finns även bidrag för att renovera och bibehålla dammar med stort kulturmiljövärde. Medlen kan sökas från Länsstyrelsen

Det finns olika syn på dammar utifrån vilken bakgrund och perspektiv man har. Som en del i LIFE IP projektet RICH WATERS har Länsstyrelsen genomfört den här intervjustudien för att få kunskap om dammägares och närboendes synpunkter och tankar kring vattenvårdsåtgärder vid dammar. Totalt ingår 19 dammar och 43 personer i studien, varav 17 dammägare och 26 närboende.

Resultaten från studien indikerar att:

- Merparten av de som ingick i studien är positiva till vattenvårdsåtgärder vid dammar. En större andel dammägare jämfört med närboende är positiva.
- Flertalet närboende har angett att de är positiva efter genomförande av åtgärder jämfört med de som intervjuats innan åtgärder.
- Flertalet som deltagit i studien anser att bemötandet från Länsstyrelsen har varit bra i de fall vi har varit involverade med kontakt med berörda.
- Närboende önskar få mer information om åtgärderna generellt och att dialogen mellan natur- och kulturintressen ska belysas tydligare.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning.....	4
Inledning	6
Ett landskap fyllt av dammar	6
Vattenvårdsåtgärder	7
Genomförande	9
Dammägare och närboende.....	9
Enkäten och analys av resultat	10
Resultat.....	10
Helhetsintryck	11
Värdet av miljön kring dammen.....	12
Platsens historia.....	12
Motiv till vattenvårdsåtgärder	13
Oro inför åtgärd.....	14
Länsstyrelsens bemötande och agerande.....	14
Information och delaktighet	15
Övriga synpunkter.....	16
Diskussion	16
Platsens historia och delaktighet.....	16
Länsstyrelsen bemötande och agerande.....	17
Felkällor och begränsningar	18
Utvecklingsmöjligheter	18
Slutsats	19
Dammägare	19
Närboende	19
Bilaga 1 Intervjufrågor: Närboende före åtgärd	20
Bilaga 2 Intervjufrågor: Närboende efter åtgärd	22
Bilaga 3 Intervjufrågor: Huvudman före åtgärd	25
Bilaga 4 Intervjufrågor: Huvudman efter åtgärd	27

Inledning

Intervjustudien är genomförd som en del i LIFE IP projektet RICH WATERS (delprojekt C15). Syftet med LIFE projektet är att effektivisera åtgärdsarbetet i Norra Östersjöns vattendistrikt och bidra till genomförandet av vattendirektivet.

De flesta dammar skapar vandringshinder för vattenlevande organismer. Vandringshinder medför bland annat att vattenlevande organismer inte kan vandra. Alla fiskarter behöver vandra av olika skäl till exempel för dagliga födosök eller för att nå lekområden. Om de hindras från att nå lekområden riskerar fiskpopulationer och andra vattenlevande organismer att dö ut eller minska kraftigt. Stormusslor är också beroende av att fisk kan vandra för sin överlevnad.

Riksdagen har beslutat om 16 miljömål varav miljömålet levande sjöar och vattendrag är ett. Bristande möjlighet till fri rörlighet för vattenlevande organismer är en av de största utmaningarna för att uppnå miljömålet. Åtgärder för att återskapa vattenmiljöer kan dock innebära att kulturmiljöer påverkas, som hänsyn behöver tas till. Detta återspeglas också i miljömålet levande sjöar och vattendrag som både innefattar mål om att bevara kulturmiljöer samt återskapa fri rörlighet för vattenlevande organismer. EU har infört ramvattendirektivet (2000/60/EG), som är implementerat i miljöbalken genom vattenförvaltningsförordningen (2004:660), för att skapa en helhetssyn på vatten där avrinningsområden utgör utgångspunkten istället för administrativa gränser. Direktivet utgår från att vattenmiljöer ska uppnå en lägsta vattenkvalitet; god ekologisk status som framförallt avgörs av hur det är ställt med biologin i vattenmiljön. Åtgärder vid dammar är ett av Sveriges största utmaningar för att uppnå miljö kvalitetsnormen om god ekologisk status. I de vatten som ingår i studien ska samtliga vatten uppnå miljö kvalitetsnormen om god ekologisk status.

Ett landskap fyllt av dammar

Eftersom strömmande vatten under lång tid varit en viktig resurs för att utvinna kraft för olika verksamheter är många dammar och miljön knutna till dessa värdefulla kulturmiljöer och fornlämningar. Många samhällen är uppbyggda kring vatten och användandet av vatten. Det innebär att dammar och deras omgivning har en central plats i många samhällen. Om miljöerna ligger i anslutning till bebodda områden är det ofta känsligt med förändringar. Vid vattenvårdsåtgärder krävs i regel relativt stora förändringar för att skapa långsiktigt fungerande lösningar som återskapar forsmiljöer och fri rörlighet för vattenlevande organismer. Idag används en del av de äldre dammarna för elproduktion vid vattenkraftverk eller som reglerdammar/magasin för

vattenkraftverk. I Sverige finns sammanlagt ungefär 10 000 dammar vid vattendrag och sjöar. I Örebro län finns ungefär 600 dammar och länet är ett av de dammtätaste områdena i Sverige eftersom järnhanteringen i Bergslagsområdet haft behov av vattenkraft. Det är inte ovanligt att mindre bäckar har en serie av dammar som tidigare utnyttjas vid hytt- eller gruvdrift men även för andra ändamål som flottning, hammare, såg- eller kvarnverksamhet.

Vattenvårdsåtgärder

Årligen genomförs vattenvårdsåtgärder runt om i länet bland annat med bidrag från Länsstyrelsen eller initierad genom tillsyn av vattenverksamhet. Länsstyrelsen har möjlighet att genom bland annat förordningen om fiskevård (1998:1343) eller kalkning (1982:840) fördela bidrag till markägare och dammägare för genomförande av åtgärder. Länsstyrelsen är också tillsynsmyndighet för vattenverksamheter och vattenanläggningar vilket bland annat involverar dammar. I många fall söks tillstånd hos Mark- och miljödomstol vid vattenvårdsåtgärder som berör dammar och samråd hålls med närboende, sakägare, myndigheter och berörda organisationer. Att söka tillstånd enligt miljöbalken är en demokratisk process där allmänna och enskilda intressen tas upp som berör den åtgärd som dammägaren önskar genomföra. Vid en tillståndsprocess är det en Mark- och miljödomstol som beslutar om tillstånd enligt miljöbalken. I en del fall krävs även tillstånd enligt kulturmiljölagen, som prövas av Länsstyrelsen, om åtgärden berör en gammal damm eller om de finns fornlämningar i anslutning till dammen. Möjligheten att påverka processen om man inte är sakägare eller tillhör en organisation/förening är dock begränsad.

Under senare år har vattenvårdsåtgärder vid dammar lett till diskussioner lokalt och även uppmärksammats i regionala medier som berör ett par platser i länet. Länsstyrelsen genomför denna intervjustudie i syfte att samla in kunskap om dammägares och närboendes synpunkter och tankar i frågan. Detta görs för att arbetet och kommande processer ska kunna förbättras. Lösningarna på de olika platserna varierar beroende av lokala förutsättningar. Till exempel har en sjöträskel ersatt dammar vid naturliga sjöar medan dämning ofta tas bort helt när det handlar om en mindre konstgjord vattenspegel (se figur 1 och 2). I de flesta fall har delar av dammkonstruktionen sparats för att visa att en damm funnits på platsen men även detta beror på platsens förutsättningar och dammens utformning. Inte vid någon av de dammar som ingår i studien har en traditionsenlig fiskväg byggts utan allt vatten går på ett ställe. Det vill säga antingen handlar det om utrivning av dammen eller anläggande av en sjöträskel.

Figur 1. Vattenvårdsåtgärd där vattenspegeln helt tagits bort och forsen är återskapad (Gullspångsälvens vattensystem).

Figur 2. Vattenvårdsåtgärd där en sjöträskel byggts vid en naturlig sjö (Arbogaåns vattensystem).

Genomförande

Intervjuerna genomfördes under maj-juni 2017 och berör 19 dammar i Örebro län. De objekt som ingår i studien utgörs av två grupper; en grupp med 10 dammar som är åtgärdade mellan 2009 och 2017, och en grupp med 9 dammar som planeras att åtgärdas inom några år. Vid de åtgärdade dammarna har 2 ersatts av sjötrösklar medan 8 är helt utrivna och vattenspegeln har ersatts med en fors. Vid de 9 dammar man planerar åtgärder utgör lösningarna 7 sjötrösklar och 2 som ska ersättas av en fors.

Vid två dammar fanns ett aktivt vattenkraftverk på platsen i anslutning till dammen när åtgärder genomfördes. Merparten av dammarna i studien utgjordes dock av dammar som regleras för kraftverk eller där verksamheten helt upphört sedan tidigare. Alla dammar som ingår i studien härstammar från 1600-talet till tidigt 1900-tal. Merparten har dock renoverats under senare år medan vissa är helt ombyggnads under senare hälften av 1900-talet.

Dammägare och närboende

Intervjuer har gjorts med dammägare och närboende antingen inför eller efter genomförande av vattenvårdsåtgärder det vill säga inga personer har intervjuats både inför och efter åtgärd. De som ingår i studien är både dammägare och närboende vid dammen eller vattenspegeln i anslutning till dammen.

Dammägarna är i samtliga fall de som har genomfört åtgärderna och har i de flesta fall fått del av bidrag från Länsstyrelsen. Intervjuerna genomfördes över telefon utifrån fastställda formulär med färdiga svarsalternativ och några frågor med öppna svarsmöjligheter (se bilagor 1-4). En dammägare äger flera dammar, till dem ställdes mer generella frågor eftersom de äger dammar där åtgärder både genomförts och planeras. För varje damm intervjuades en ägare, med undantag för en damm där två dammägare intervjuades eftersom ansvaret var delat på två fastighetsägare. Dammägarna utgörs av privatpersoner och representanter för bolag och kommuner.

Alla närboende inom en 700 meters radie från dammen eller vattenspegeln ingår i studien. Dock begränsades antalet närboende till de 6 som bodde närmast dammen eller vattenspegeln. I studien ingår inga dammar som saknar vattenspegel eller sjö. Endast dammar på landsbygden ingår eftersom dammar i tätorter är svåra att avgränsa och kräver mer omfattande intervjuarbete än vad som ryms inom detta projekt. Detsamma gäller vid större sjöar som berör många markägare. För varje fastighet/hushåll kontaktades endast en person av resursskäl. Om någon annan än fastighetsägaren bodde i huset på fastigheten kontaktades i första hand de som faktiskt bodde på fastigheten t.ex. hyresgäst

som bott på platsen under en längre tid. Om det är en fastighet där ingen är boende kontaktades fastighetsägaren.

Enkäten och analys av resultat

Enkäten bestod av ett 10-tal frågor beroende på vem som intervjuades och i vilket skede åtgärden var, se bilagor 1 till 4. För några av frågorna fanns möjlighet att välja flera svarsalternativ, vilket innebär att de sammanlagda svarsandelarna kan vara mer än 100 procent. Detta anges i så fall i samband med presentation av resultat.

Resultatet är en sammanställning av inkomna svar i studien. Det har inte gjorts någon djupare statistisk analys av data, endast deskriptiv statistik har använts vilket innebär att statistiskt säkerställda slutsatser inte kan dras från resultatet. Däremot kan svarsandelar översiktligt jämföras med varandra och därmed kan generella trender utläsas. Framförallt har svarsandelar för dammägare och närboende jämförts samt inför respektive efter genomförd åtgärd. Även skillnaden mellan män och kvinnor har jämförts. Huvuddelen av de svar som inkom redovisas under resultat.

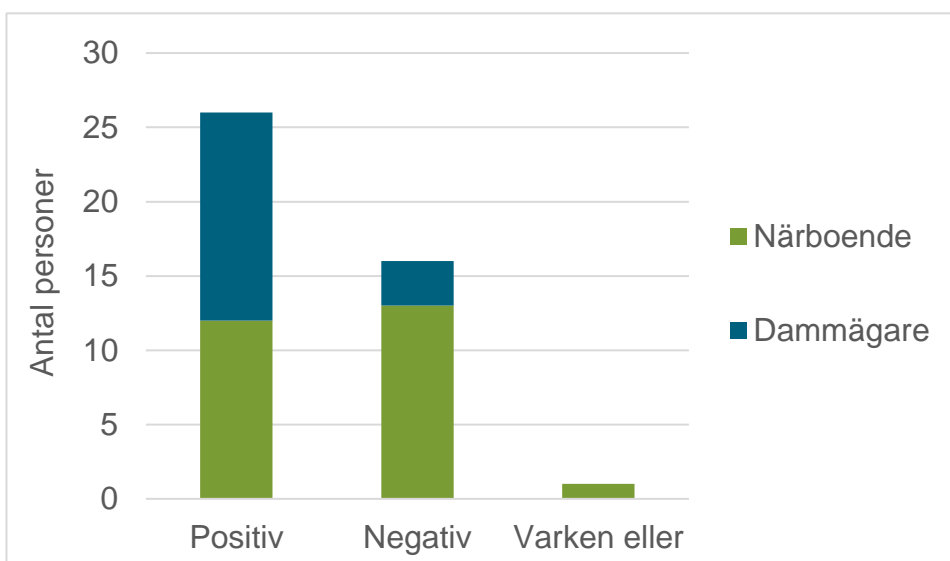
Resultat

Totalt kontaktades 48 fastighetsägare som antingen är dammägare eller närboende. Samtliga dammägare som kontaktades medverkade i intervjustudien medan 5 närboende valde att inte medverka. Skälet till detta var mestadels att de inte var intresserade. Utöver detta söktes ytterligare 13 närboende som inte gick att nå av olika skäl. Totalt intervjuades 43 personer varav 17 är dammägare och 26 är närboende.

Medelåldern för alla som ingår i studien är 59 år (21 till 78 år). Medelåldern är nästan exakt samma för båda närboende och dammägare. Av samtliga personer i studien är 12 (28 %) kvinnor varav 3 är dammägare och 9 är närboende. Totalt är 31 personer män varav 14 är dammägare och 17 är närboende. Det finns inga uppenbara skillnader i svaren mellan kvinnor och män. Inför åtgärd intervjuades 21 personer varav 6 är dammägare och 15 är närboende. Efter åtgärd intervjuades 22 personer varav 11 är dammägare och 11 är närboende. Dammägare kontaktades vid samtliga 19 dammar medan närboende kontaktades vid 10 olika dammar. Majoriteten av de närboende är permanent boende (69 %). Övriga är främst sommarstugeägare.

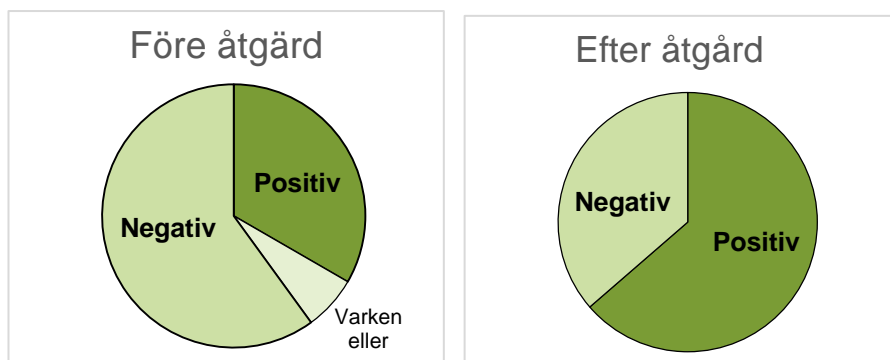
Helhetsintryck

Merparten av deltagarna i studien är positiva till vattenvårdsåtgärden som helhet. Totalt anser 26 av 43 (57 %) att åtgärden som helhet är bra eller mycket bra och 16 av 43 (37 %) anser att det är dåligt eller mycket dåligt (se figur 3). Av de som angett att de är positiva är 12 av 26 (46 %) närboende och 14 av 17 (82 %) dammägare. En av de närboende är varken positiv eller negativ. Av de dammägare som är negativa anser 2 av 14 (14 %) att åtgärden blev bra men att det totalt sett ändå blev en försämring av miljön.

Figur 3. Samtliga deltagare i studien, positiv eller negativ till vattenvårdsåtgärder.

Inför genomförande av vattenvårdsåtgärder är 5 av 15 (33 %) närboende positiva och 9 (60 %) negativa. På samma fråga vid dammar där man genomfört åtgärder anger 7 av 11 (64 %) närboende att de är positiva och 4 (36 %) att de är negativa (se figur 4).

Figur 4. Närboende, positiv (bra, mycket bra) eller negativ (dåligt eller mycket dåligt) till vattenvårdsåtgärden som helhet.

Svaren från dammägare om hur de upplever närboendes reaktioner är blandade; 3 av 17 (18 %) anger att närboende reagerade positivt, 2 (12 %) anger att reaktionerna är blandade men mestadels positiva, 2 (12 %) anger att närboende i början var mycket negativa men nu positiva, 5 (29 %) anger att det är blandade reaktioner, 3 (18 %) anger att närboende är neutrala och 2 (12 %) anger att närboende är negativa eller mycket negativa.

Där åtgärder redan är genomförda anser 4 av 11 (36 %) närboende att utformningen av åtgärderna blev bättre än förväntat, 3 (27 %) anser att det blev som förväntat, 4 (36 %) anser att utformningen blev sämre än förväntat. Av de som anser att åtgärden blev sämre än förväntat är 2 av 4 (50%) positiva till åtgärden som helhet. En anser att forsen ändå är bättre än dammen och den andre anser att mer borde ha rivits. Vad gäller dammägarna anser 4 av 10 (40 %) att åtgärden blev bättre än förväntat och 6 (60 %) anser att det är som förväntat. Ingen anser att åtgärden är sämre än förväntat.

Värdet av miljön kring dammen

Inför genomförande av vattenvårdsåtgärder anger närboende att de värdesätter vattenspegeln, att miljön är vacker, värdefulla kulturvärden, ljudet av forsen, naturvärden, elproduktion, rekreation, förhöjt fastighetsvärde och några anger att det inte fanns något av värde kring dammen.

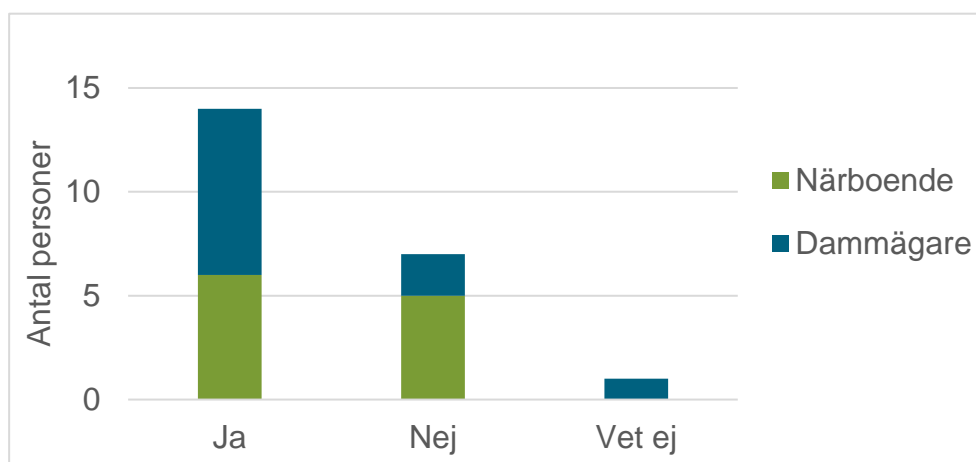
Efter genomförande av vattenvårdsåtgärder anger närboende om och på vilket sätt värdet av miljön förändras, 8 av 11 (73 %) anger att områdets värde förändras varav 4 anser att miljön blivit mer värdefull, 4 anser att den blivit mindre värdefull och 3 anger att miljön är lika värdefull. De som anser att området är mer värdefullt nämner att forsen är trevligare jämfört med vattenspegeln, att miljön är vackrare och mer naturlig, att de värdesätter naturvärden och att det finns gott om fisk och att det är en trevlig miljö som de ofta besöker. De som anser att området blivit mindre värdefull nämner bland annat att det är en försämring av miljön, att det är öde, att de saknar vattenspegeln för bad och att sjöfåglarna har försvunnit. De som anser att miljöns värde är oförändrad värdesätter inte miljön överlag eller anser att det är för tidigt för att kunna se några förändringar.

Platsens historia

Vid dammar inför genomförande av åtgärder anger 13 av 15 (87 %) närboende att platsens historia är viktig. Vid dammar där åtgärder genomförts anser 6 av 11 (55 %) närboende att platsens historia är viktig. Frågan ställdes inte till dammägare eftersom ungefär hälften av ägarna inte har någon personlig koppling till dammen eftersom de inte bor i närområdet.

Där vattenvårdsåtgärder genomförts anger 8 av 10 (80 %) dammägare och 6 av 11 (55 %) närboende att de fortfarande kan uppfatta platsens historia (se figur 5). Sammantaget innebär det att 14 av 21 (67 %) anser att de fortfarande kan uppfatta platsens historia och att 6 (29 %) anser att de inte kan uppfatta platsens historia varav 1 är dammägare och 5 är närboende. En dammägare anger att det inte finns någon historia eftersom dammen inte var gammal.

Av de 5 närboende som inte kan uppfatta platsens historia efter genomförande av åtgärderna anser 2 personer att platsens historia är viktig och 3 personer anser att platsens historia inte är viktig.

Figur 5. Möjligheten att uppfatta platsens historia efter genomförd åtgärd.

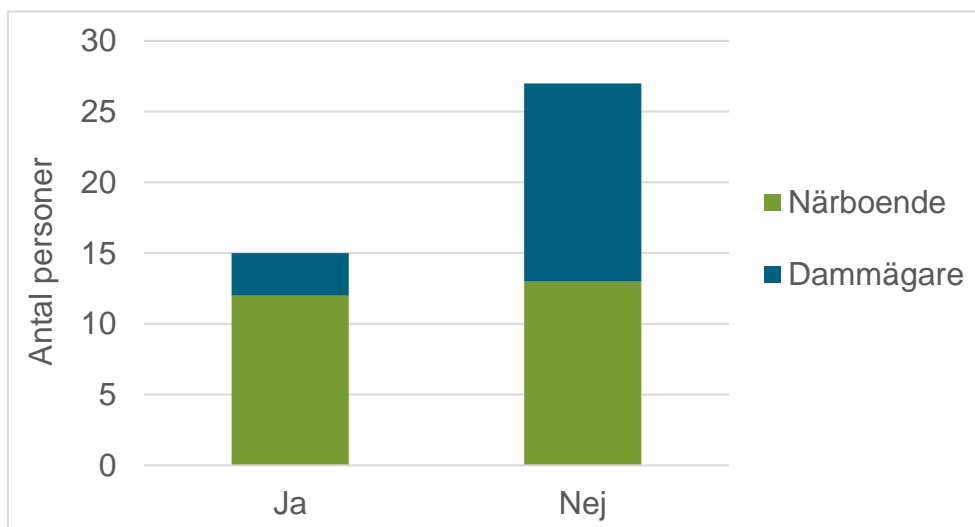
Motiv till vattenvårdsåtgärder

När det gäller närboendes uppfattning om orsakerna till att åtgärder genomförs vid dammen anger 15 av 26 (58 %) närboende naturvärden, 9 (35 %) ekonomiska skäl och 4 (15 %) lagstiftning eller ökade krav på dammar och kraftverk (fler än ett svarsalternativ fick anges). I övrigt nämns dammsäkerhet, att dammen var i dåligt skick, bli av med dammansvaret eller att de inte visste varför.

På samma fråga till dammägare anger 14 av 17 (82 %) lagstiftning/initiativ från länsstyrelsen, 5 (29 %) naturvärden och 4 (24 %) ekonomiska skäl (fler än ett svarsalternativ fick anges). I övrigt nämndes att dammen inte hade någon nytta, att dammen var gammal och dåligt skick och att det därmed behövdes en åtgärd.

Oro inför åtgärd

Vid dammar där det planeras för åtgärder anger ungefär hälften av närboende (48 %) att de känner oro inför genomförande av åtgärder (se figur 6). Av 17 dammägare anger 3 (18 %) att de känner oro inför genomförandet. Enstaka dammägare anger inte oro över själva åtgärden utan enbart över närboendes reaktion.

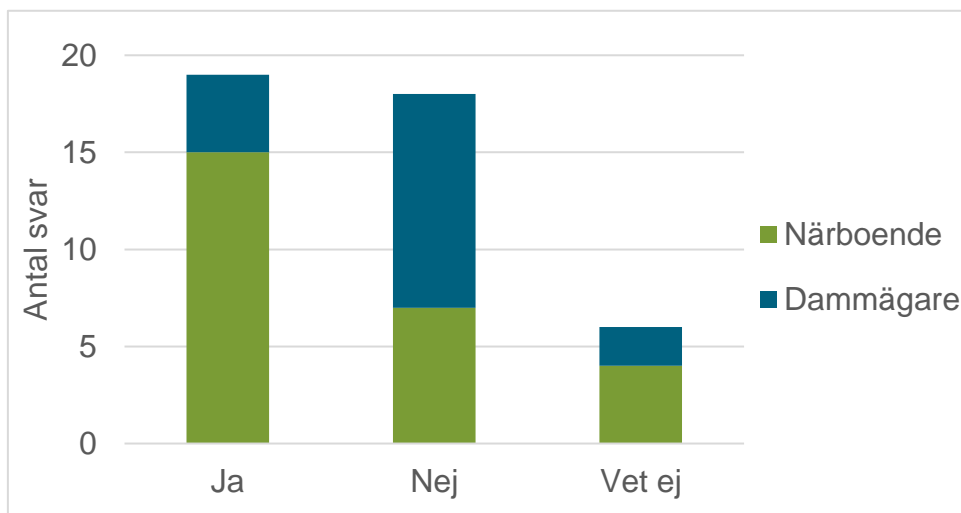

Figur 6. Samtliga i studien om de kände oro inför genomförande av åtgärder.

Länsstyrelsens bemötande och agerande

När det gäller hur närboende upplever Länsstyrelsens bemötande anger 11 av 26 (42 %) närboende att Länsstyrelsens bemötande är mycket bra eller bra, 2 (8 %) anser att bemötandet är mycket dåligt eller dåligt och 13 (50 %) personer vet inte eller har inte haft någon kontakt med Länsstyrelsen. Samtliga dammägare anser att de blivit mycket bra eller bra bemötta, förutom en som menar att bemötande skiljer sig åt mellan olika personer på Länsstyrelsen.

Sammantaget anser 19 av 43 (44 %) personer att Länsstyrelsen bör agera på annat sätt kring vattenvårdsåtgärder varav 15 är närboende och 4 är dammägare. Nästan lika många, 18 av 43 (42 %) personer anser att Länsstyrelsen fortsatt ska agera som de gör varav 7 är närboende och 11 är dammägare (se figur 7). Resterande 6 (14 %) personer uppger att de inte vet hur Länsstyrelsen ska agera varav 4 av dessa är närboende och 2 är dammägare.

Figur 7. Samtliga i studien om de anser att Länsstyrelsen ska agera som de gör eller inte.

Närboende och dammägare nämner flera förslag på hur Länsstyrelsen bör agera. Följande anges huvudsakligen (synpunkterna är inte rangordnade): värdera elproduktion högre, ökad prioritering mellan intressena natur och kultur och beakta sociala värden i större grad. Man önskar mer information om åtgärderna, att dialogen mellan intressena kultur och natur förtydligas och att företrädare för båda intressen deltar på informationsmöten. Det efterlyses en bättre dialog med närboende samt att ännu fler åtgärdsalternativ utreds och presenteras. Man önskar mer information om uppföljning av åtgärder där biologiska effekter presenteras.

Information och delaktighet

Av samtliga närboende anser 20 av 26 (77 %) att de fått information om åtgärden inför genomförande varav några anser att ännu mer information är önskvärd. Efter genomförandet av åtgärder anger 3 av 11 (27 %) närboende att de fått information om uppföljning av biologiska effekter, 8 (73 %) har inte fått information om uppföljning. Av de närboende som inte fått information om uppföljning vill merparten få del av information gällande uppföljning. Av dammägarna är det 6 av 11 (55 %) som fått information om uppföljning och övriga önskar att få information om uppföljning.

När det gäller möjligheten att påverka utformningen av åtgärden anger 13 av 26 (50 %) hälften av de närboende att de har möjlighet att påverka utformningen, 12 (46 %) uppger att de inte har möjlighet att påverka och 1 (4 %) person uppger att de inte vet. Av de 12 närboende som anser att de inte har möjlighet att påverka anger 9 (75 %) att de gärna vill ha möjlighet att påverka.

Av de 12 närboende som anser att de inte hade möjlighet att påverka uppger 7 att de har fått information. Samtliga dammägare anser att de har möjlighet att vara delaktiga i utformningen av åtgärden.

Övriga synpunkter

I slutet av intervjun fick samtliga frågan om det finns något som de önskar tillägga. Några hoppas att sjön inte kommer att sänkas, några vill plantera ut mer öring och en vill upplysa om att strömstaren har återkommit till bäcken. Det framförs en önskan om långsiktigt och strategisk planering kring vattenvårdsåtgärder. Intervjustudien uppskattas av många och flera menar att det signalerar att Länsstyrelsen är intresserade av vad berörda anser och vill föra en dialog utifrån ett bredare perspektiv. Någon anser även att vattenvårdsåtgärder vid dammar bör lyftas till en högre statlig nivå.

Diskussion

Denna studie är bland de första studierna som belyser berörda synpunkter på vattenvårdsarbetet med dammar i Sverige. Förhoppningen är att denna studie kan fungera som inspiration för kommande studier och för att arbetet med vattenvårdsåtgärder vid dammar ytterligare ska förbättras. För att uppnå miljömålet om levande sjöar och vattendrag och miljö kvalitetsnormen god ekologisk status kommer många åtgärder som berör dammar genomföras i länet. Det är därför viktigt att processerna inför genomförandet effektiviseras och dialogen förbättras med berörda vid respektive damm.

Platsens historia och delaktighet

Merparten av de som intervjuas efter genomförd åtgärd anser att de fortfarande kan uppfatta platsens historia. Medan en tredjedel anser att de inte kan uppfatta platsens historia efter åtgärd. Vad gäller närboende anser ungefär hälften att de inte kan uppfatta platsens historia efter genomförd åtgärd. Andelen närboende som anger att de har svårare att uppfatta platsens historia efter genomförd åtgärd är större jämfört med andelen dammägare av samma uppfattning. Det kan påverkas av att dammägare är mer delaktiga i utformningen av åtgärden och därför har en större förståelse då de till exempel varit med och påverkat vilka delar som tas bort och vilka som sparas. Samtidigt är det totalt sju personer som bor intill och har upplevt dammen före åtgärd som menar att de inte kan uppfatta platsens historia. Det kan alltså vara svårare för en utomstående person att uppfatta platsens historia. En mindre del av dammarna som ingår i studien är relativt nya vilket innebär att några dammägare anser att det inte fanns någon historia. Begreppet platsens historia kan därför vara något

missvisande beroende av hur man tolkat begreppet. Främst gäller det dammägare eftersom det är endast dammägare som har intervjuats vid dammar som är relativt nya.

Dammägare är generellt mindre oroliga än vad närboende är inför genomförande av vattenvårdsåtgärder. Sannolikt påverkas detta i hög grad av att dammägare är mer delaktiga i utredningsprocessen. Dammägare har dessutom all information tillgänglig och kan påverka vattenvårdsåtgärderna eftersom det är de som utför åtgärderna, medan närboende inte har samma insyn i processen och möjlighet att påverka.

Av studien framgår att närboende önskar mer information och även en större möjlighet att påverka utformningen av vattenvårdsåtgärderna vid dammar. Det kan dock vara tidskrävande, leda till ökade kostnader och innebära tuffa diskussioner för dammägaren att involvera närboende i större omfattning. Även Länsstyrelsen har möjlighet att påverka informationsspridningen i samrådsskedet och som villkor för bidrag samt har en allmän möjlighet att sprida information särskilt efter genomförande av åtgärder (se figur 8). I slutändan har dammägaren det största ansvaret vad gäller informationsspridning samt i vilken grad närboende ska involveras i utformningen av åtgärden.

Figur 8. Efter att intervjustudien utförts har Länsstyrelsen på några platser satt upp skyltar med information om vattenvårdsåtgärder där åtgärder genomförts.

Länsstyrelsen bemötande och agerande

Merparten anser att Länsstyrelsens bemötande är bra eller mycket bra. En relativt stor grupp anser dock att de inte vet eller har haft någon kontakt med

Länsstyrelsen i ärendet. Detta behöver inte vara anmärkningsvärt eftersom det är dammägarens ansvar att hålla samråd, söka tillstånd och utföra åtgärden. Däremot anser många närboende och några dammägare att Länsstyrelsen bör agera på annat sätt gällande vattenvårdsåtgärder och dammar. Många dammägare och några närboende å andra sidan anser att Länsstyrelsen ska fortsatt agera som de gör. Sammantaget är det ungefär hälften som anser att agerandet bör förändras och hälften som anser att det är bra som det är. Det som lyfts fram förutom att Länsstyrelsen bör värdera intressen på ett annat sätt är framförallt att dialogen mellan natur- och kulturintressen bör tydliggöras samt mer information om åtgärden och dess effekter. I övrigt efterlyses bland annat en långsiktig och strategisk planering.

Felkällor och begränsningar

Resultatet från studien grundar sig på en relativt liten grupp personer. Samtidigt som arbetet med vattenvårdsåtgärder är i sin linda. Det saknas därför relevanta objekt för att kunna genomföra en större studie i länet. Det är dessutom svårt att jämföra olika dammiljöer och vattenvårdsåtgärder eftersom varje plats är unik och utformningen av åtgärderna varierar. Därför finns inte möjlighet till detaljerade slutsatser om platsspecifika frågor. Dock påminner alla miljöer som ingår i studien om varandra och samtliga är belägna på landsbygden eller i utkanten av en tätort vilket ger möjlighet till generella jämförelser samt relevanta synpunkter på arbetet.

Utvecklingsmöjligheter

För att kunna dra slutsatser behövs ett större intervjuunderlag där bland annat vattenvårdsåtgärder i tätorter följs upp. I denna studie ingår endast vattenvårdsåtgärder vid dammar som finansierats med bidrag. Sannolikt skulle en intervjustudie med dammägare och närboende kring dammar som fått föreläggande, det vill säga krav på genomförande av åtgärder utan bidrag från Länsstyrelsen, ge ett annorlunda resultat i vissa delar. Det är även önskvärt med intervjuer en längre tid efter genomförda åtgärder då växtligheten hunnit återhämta sig mer efter arbetet. Det vore också intressant att intervjua samma personer inför och efter åtgärd för att se om deras åsikter förändras över tid. En lärdom vad gäller telefonintervjuer är att ha färre och mer konkreta frågor för att tydliggöra vad det är som efterfrågas och till viss del även korta intervjutiden.

Slutsats

Resultatet i studien redovisas rakt upp och ner med angivna svar för olika grupper inför och efter åtgärd. Inga statistiska analyser har gjorts vilket medför att slutsatserna som kan dras utifrån materialet är begränsade i denna rapport. Däremot kan översiktliga trender beskrivas som ger en antydning om skillnader mellan dammägare och närboende samt deras åsikter inför respektive efter åtgärd.

Dammägare

Endast dammägare som tagit emot bidrag för genomförande av åtgärder ingår i intervjustudien det vill säga dammägare som förelagts att göra åtgärder ingår inte. Dammägare i studien är generellt positiva till vattenvårdsåtgärder vid dammar. De är även överlag för det mesta nöjda med Länsstyrelsens bemötande, är inte särskilt oroliga inför genomförande av åtgärder samt anser att de i hög grad har möjlighet att påverka utformningen. Att dammägare är positiva och nöjda visar att de som faktiskt har ansvaret och står för löpande kostnader och underhåll i många fall välkomnar hjälp för att förbättra vattenmiljön samt minska dammansvar och kostnader. Några av dammarna i studien är belägna i skogsmiljö och där är det endast dammägare som intervjuats eftersom det saknas närboende vilket kan ha påverkat resultatet.

Närboende

I de flesta frågorna är svaren från de närboende mer blandade jämfört med dammägarna. Nära hälften av samtliga närboende är positiva till vattenvårdsåtgärder. Närboende tenderar att vara mer negativa inför en åtgärd jämfört med efter åtgärd. Detta är beaktansvärt eftersom vattenspegeln ersatts med en fors vid betydligt fler dammar efter genomförd åtgärd jämfört med vad som planeras. Många är dessutom oroliga inför genomförande av åtgärder. Merparten anser dock att åtgärden blev som förväntat eller bättre än förväntat. Likaså anger merparten av de närboende att värdet av miljön vid dammen förbättrats eller inte förändrats efter genomförd åtgärd. Till exempel värdesätter nästan alla vattenspegeln före genomförd åtgärd medan flera som intervjuas efter genomförd åtgärd anser att forsen och naturvärden kompenserar eller till och med ökar värdet.

Bilaga 1 Intervjufrågor: Närboende före åtgärd

Vattenspegel försvunnen ja (damm) eller nej (sjötröskel) ?

Ålder: _____

Kön: Kvinna/Man

Frågor

1. Är ditt boende ett permanent boende eller ett fritidsboende?

Permanent boende

Fritidsboende

Annat, ange vad

2. Vad värdesätter du mest med miljön kring dammen?

3. Vilka anledningar tror du att det finns för att dammen ska åtgärdas?

4. Vad tycker du om åtgärden som helhet? Motivera gärna.

Mycket bra

Bra

Dåligt

Mycket dåligt

5. Hur viktig är platsens historia för dig?

Mycket viktig

Viktig

Något/lite viktigt

Oviktig

Vet ej

6. Känner du oro inför åtgärden?

→ Om ja, vad är du orolig för?

Ja

Nej

7. Tycker du att du har en möjlighet att påverka utförandet av åtgärden?

→ Om ja: på vilket/vilka sätt?

→ Om nej: Vill du påverka? På vilket sätt?

Ja

Nej

8. Hur tycker du att du blir bemött av Länsstyrelsen angående åtgärden?

Motivera gärna.

Mycket bra

Bra

Dåligt
Mycket dåligt
Vet ej/ingen kontakt

9. Har du fått information om åtgärden?

Ja. → Från vem? Vad? Var den tillräcklig?
Nej. → Hade du velat? Hur? Från vem? Vad?

10. Tycker du att Länsstyrelsen borde agera på något annat sätt kring åtgärden?
Motivera gärna.

Ja
Nej
Vet ej

11. Finns det något övrigt du vill tillägga kring åtgärden?

Bilaga 2 Intervjufrågor: Närboende efter åtgärd

Vattenspegel försvunnen ja (damm) eller nej (sjötröskel) ?

Ålder: _____

Kön: Kvinna/Man

Frågor

1. Bodde du i närheten av dammen/vattenspegeln före åtgärden gjordes?

Ja

Nej

2. Är ditt boende ett permanent boende eller ett fritidsboende?

Permanent boende

Fritidsboende

Annat, ange vad

3a. Vad värdesatte du mest med miljön kring dammen före åtgärden?

3b. Har områdets värde ändrats för dig efter åtgärden? Om ja, berätta vad du värdesätter mest nu.

Ja

Nej

4. Vilka anledningar tror du att det finns för att dammen ska åtgärdas?

5. Vad tycker du om åtgärden som helhet? Motivera gärna.

Mycket bra

Bra

Dåligt

Mycket dåligt

6a. Trodde du före åtgärden att det skulle bli bra eller dåligt?

Bra

Dåligt

6b. Blev utformningen av åtgärden bättre eller sämre än du förväntat dig?
Förklara gärna.

Bättre

Som förväntat

Sämre

Vet ej

7a. Hur viktig är platsens historia för dig?

Mycket viktig
Viktig
Något/lite viktigt
Oviktig
Vet ej

7b. Kan du fortfarande uppfatta platsens historia efter åtgärden?

Ja
Nej
Vet ej

8. Kände du oro inför åtgärden?
→ Om ja, vad är du orolig för?

Ja
Nej

9. Tycker du att du hade en möjlighet att påverka utförandet av åtgärden?
→ Om ja: på vilket/vilka sätt?
→ Om nej: Vill du påverka? På vilket sätt?

Ja
Nej

10. Hur tycker du att du blir bemött av Länsstyrelsen angående åtgärden?
Motivera gärna.

Mycket bra
Bra
Dåligt
Mycket dåligt
Vet ej/ingen kontakt

11. Har du fått information om åtgärden?

Ja. → Från vem? Vad? Var den tillräcklig?
Nej. → Hade du velat? Hur? Från vem? Vad?

12. Har du fått information om uppföljning eller effekterna av åtgärden?

Ja. → Från vem? Vad? Var den tillräcklig?
Nej. → Hade du velat? Hur? Från vem? Vad?

13. Tycker du att Länsstyrelsen borde ha agerat på något annat sätt kring åtgärden? Motivera gärna.

Ja
Nej
Vet ej

11. Finns det något övrigt du vill tillägga kring åtgärden?

Bilaga 3 Intervjufrågor: Huvudman före åtgärd

Vattenspiegel försvunnen ja (damm) eller nej (sjötröskel) ?

Ålder: _____

Kön: Kvinna/Man

Frågor

1. Varför väljer du att åtgärda dammen?

2. Vad tycker du om åtgärden som helhet? Motivera gärna.

Mycket bra

Bra

Dåligt

Mycket dåligt

Vet ej

3. Hur upplever du att närboende/omgivningen reagerar på åtgärden?

Mycket positivt

Positivt

Neutralt

Negativt

Mycket negativt

4. Känner du oro inför åtgärden?

→ Om ja, vad är du orolig för?

Ja

Nej

5. Tycker du att du får vara delaktig i åtgärden?

→ Om ja: på vilket/vilka sätt?

→ Om nej: Vill du vara delaktig? På vilket sätt?

Ja

Nej

6. Hur tycker du att du blir bemött av Länsstyrelsen angående åtgärden?

Mycket bra

Bra

Dåligt

Mycket dåligt

Vet ej/ingen kontakt

7. Tycker du att dina synpunkter blir hörda av Länsstyrelsen? Motivera gärna.

Ja
Nej
Vet ej/ingen kontakt

8. Tycker du att Länsstyrelsen borde agera på något annat sätt kring åtgärden?
Motivera gärna.

Ja
Nej
Vet ej

9. Finns det något övrigt du vill tillägga kring åtgärden?

Bilaga 4 Intervjufrågor: Huvudman efter åtgärd

Vattenspegel försvunnen ja (damm) eller nej (sjötröskel) ?

Ålder: _____

Kön: Kvinna/Man

Frågor

1. Varför valde du att åtgärda dammen?

2. Vad tycker du om åtgärden som helhet? Motivera gärna.

Mycket bra

Bra

Dåligt

Mycket dåligt

Vet ej

3a. Trodde du före åtgärden att det skulle bli bra eller dåligt?

Bra

Dåligt

3b. Blev utformningen av åtgärden bättre eller sämre än du hade förväntat dig?
Förklara gärna.

Bättre

Som förväntat

Sämre

Vet ej

4. Kan du fortfarande uppfatta platsens historia efter åtgärden?

Ja

Nej

Vet ej

5. Hur upplever du att närboende/omgivningen reagerade på åtgärden?

Mycket positivt

Positivt

Neutralt

Negativt

Mycket negativt

6. Kände du oro inför åtgärden?

→ Om ja, vad var du orolig för?

Ja

Nej

7. Tycker du att du har fått vara delaktig i åtgärden?

→ Om ja: på vilket/vilka sätt?

→ Om nej: Vill du vara delaktig? På vilket sätt?

Ja

Nej

8. Hur tycker du att du blir bemött av Länsstyrelsen angående åtgärden?

Mycket bra

Bra

Dåligt

Mycket dåligt

Vet ej/ingen kontakt

9. Tycker du att dina synpunkter blev hörda av Länsstyrelsen? Motivera gärna.

Ja

Nej

Vet ej/ingen kontakt

10. Har du fått information om uppföljning eller effekterna av åtgärden?

Ja. Från vem? Vad? Var den tillräcklig?

Nej. Hade du velat det? Hur? Från vem? Vad?

11. Tycker du att Länsstyrelsen borde ha agerat på något annat sätt kring åtgärden? Motivera gärna.

Ja

Nej

Vet ej

12. Finns det något övrigt du vill tillägga kring åtgärden?

Länsstyrelsen
Örebro län

Studien är gjord inom projektet LIFE IP Rich Waters, med stöd av EU:s LIFE-program och Havs- och vattenmyndigheten.

**Havs
och Vatten
myndigheten**

Länsstyrelsen i Örebro län
Stortorget 22, 701 86 Örebro
010-224 80 00
orebro@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/orebro